

ALTE DOUĂ „TABLOURI REGALE” DIN COLECȚIILE MUZEULUI NAȚIONAL AL UNIRII DIN ALBA IULIA

SMARANDA CUTEAN

GABRIELA MIRCEA

Muzeul Național al Unirii, Alba Iulia

Colecția de artă a *Muzeului Național al Unirii* din Alba Iulia a început să fie cercetată și valorificată mai intens, prin diferite expoziții temporare, realizarea de micro-expoziții în cadrul *Exponatului lunii*¹ al instituției sau de cărți și studii de evaluare științifică a componentelor acestora.

S-a încercat, de asemenea, popularizarea vieții și activității unor artiști, mai mult sau mai puțin minori, unii, din păcate, prea exagerat și insistent trecuți doar în registrul minoratului, legați de zona județului Alba, ca Sava Henția, Sava Albescu, Silviu Traian Costin, Traian Achim, Avram Mentzel, Eugen Handelsmann etc., care au lucrări în colecția menționată. Intențiile de „scoatere din neuitare” s-au îndreptat, de asemenea și spre artiștii legați de acest areal prin exemplare și colecții importante din creația lor, de data aceasta fiind implicate personalități importante, unele dintre ele de prim rang, ca Rudolf Schweitzer-Cumpăna, Stoica Dumitrescu, Theodor Pallady etc. începând din anii '90 ai secolului trecut, dar, mai ales, în cursul celor două decenii ale secolului aflat în curs de desfășurare (îndeosebi în ultimul)², activitate pe care încercăm să o conti-

¹ Lucrările alese pentru a juca rolul de „*Exponate ale lunii*”, începând din 2012, au fost: Stoica Dumitrescu, *Horea, Cloșca și Crișan* (februarie 2012); Rudolf Schweitzer-Cumpăna, *Pe ninsoare* (pe verso: *Peisaj marin cu bărci*) (iunie 2012); Stoica Dumitrescu, *Intrarea lui Mihai Viteazul în Alba Iulia* (noiembrie 2012); Anonim, *Portretul lui Horea*, sec. al XVIII-lea, piesă de patrimoniu, extrem de valoroasă, donată *Muzeului Unirii* de George Mînescu în 1975 (februarie 2013); Theodor Pallady, *Nud* (august 2013); V. Wieniawa Bledowsky, pictor polonez cvasi necunoscut, sau chiar absolut necunoscut, cel puțin nouă, pentru că nu am găsit nici o referință la activitatea sa în România, în bibliografia de specialitate de la noi, care poartă și numele familiei nobile Wieniawa, și pe cel de Bledowsky, ca Wilhelm von Blandowsky [*Intrarea lui Mihai Viteazul în Brașov, în 4 octombrie 1599*], 1900, o lucrare, destul de stângace și manieristă, dar și deosebit de valoroasă, sub aspect istoric îndeosebi, mai mult alegorică, comandată nu știm de cine, pentru a fi executată astfel, în rândul oștenilor voievodului putând fi remarcată persoana, recognoscibilă, a lui Avram Iancu, călare, inserat în suita cuceritorului din 1599-1600, ceea ce sporește, în mod deosebit, valoarea istorică și artistică particulară, a acestei enigmatice picturi, care sub pretextul reprezentării lui Mihai Viteazul, în calitatea lui de cuceritor și stăpânitor al Ardealului, făcea referire și la eroul revoluției române din Transilvania de la 1848-1849, și acest lucru se petrecea în anul de grație 1900, cu probabilitate, la Brașov, ceea ce reprezenta un act de curaj politic ieșit din comun! (noiembrie 2014); Avram Mentzel, *Horea la Viena*, 1960 (februarie 2015); Fritz Neumann, *Bătălia de la Custoza*, 1906 (iunie 2017).

² În acest sens vezi următoarele repere bibliografice: Expoziția 1998; Expoziția 1999; Expoziția 2000; Fleșer 2004; Fleșer 2007; Mircea, Fleșer 2008; Mircea, Cutean 2011; Mircea, Cutean 2012; Mircea, Cutean 2013; Mircea, Cutean 2013a; Mircea, Cutean 2014; Mircea, Cutean, Știrban 2012;

-nuăm și prin intermediul studiului de față³.

Un eveniment cu totul special, legat de colecția de artă a Muzeului Unirii din Alba Iulia, a fost cel din 2013, când s-au „descoperit”, în depozitele instituției, șapte picturi, în ulei pe pânză, reprezentându-i pe *Regele Ferdinand* și pe *Regina Maria*, legate în chip evident de sărbătoarea și procesiunea Încoronării, din 15 octombrie 1922. Sunt lucrări de mari dimensiuni, dosite în perioada de după 1947-1948, când cultul Regalității, atât de bine înrădăcinat la nivel popular, în perioada interbelică, a fost interzis, cei care n-ar fi respectat interdicția având de suferit grave consecințe (arestare, întemnițare, chiar și pierderea vieții, ceea ce s-a și întâmplat, din păcate, în mai multe cazuri)⁴.

Presupunem că tablourile au ajuns în patrimoniul muzeului în intenția organizării unei săli permanente dedicate regilor României Mari. De asemenea, concursul organizat pentru pictarea catedralei încoronării ar fi putut reprezenta o altă sursă de proveniență a tablourilor aflate astăzi în colecția Muzeului Național al Unirii din Alba Iulia, dar nu în totalitatea lor, unul dintre ele fiind datat 1927, deci mai aproape de Serbările Unirii, un alt eveniment pentru care o galerie a regilor se impunea a fi organizată la Alba Iulia.

Seria tablourilor legate de Încoronare, este constituită din două portrete, reprezentându-i pe *Regele Ferdinand* (**fig. 1**) și *Regina Maria* (**fig. 2**), semnate

Mircea, Fleșer, Știrban, Cutean 2012; Mircea, Știrban, Cutean 2012; Mircea, Știrban, Cutean 2012a etc.

³ Pe lângă aceste activități de valorificare științifică și publică a patrimoniului artistic important al instituției, la *Muzeul Național al Unirii*, au început să fie organizate tot mai multe expoziții de artă plastică actuală, de grup sau individuale, ale artiștilor și grupărilor artistice din județ (*InterArt* de la Aiud, *Tabara de pictură internațională* de la Blaj etc.), seria manifestărilor de acest tip fiind realmente impresionantă, ceea ce relevă o funcție culturalizatoare înnoitoare tot mai importantă a instituției, anume aceea de a fi nu numai cel mai important muzeu de istorie din județ (nu numai în privița unei astfel de raportări, ci, chiar din punct de vedere național, nivel la care el se ridică în mod evident), ci, și un muzeu cu preocupări de artă reprezentative pentru această zonă a țării (scopul fiind și acela al permanentei îmbogățiri a patrimoniului artistic propriu, prin eventuale donații ale artiștilor care participă la aceste evenimente deosebit de dinamice; totodată se țintește spre dezvoltarea actualei colecții de artă a muzeului, înspre un adevărat muzeu de artă, reprezentativ îndeosebi pentru fenomenele artistice contemporane, din arealul subordonat, ca o subsecție a Muzeului Național al Unirii din Alba Iulia, ceea ce ar fi deosebit de necesar a se realiza, pentru ca orașul Alba Iulia să se ridice, și din acest punct de vedere, la valoarea unor centre, cu prestigioase colecții de profil și cu o viață artistică deosebit de vie, transilvane, ca Brașovul, Sibiu sau Clujul).

⁴ Cel mai probabil «dosirea» lor, imediat după căderea monarhiei, s-a datorat lui Ion Berciu, directorul de atunci al Muzeului Regional și au rămas acolo cu concursul tacit al direcțiunii și specialiștilor instituției, al custozilor de colecții, până în 1989 și ulterior, inclusiv cu concursul înlocuitorului, desigur abuziv, al lui Ion Berciu (1904-1986), Dumitru Ciubrudean (1890-1985), promovat de noii lideri politici și ideologici ai vremii postbelice (despre Dumitru Ciubrudean vezi Mircea, Cutean 2013, p. 495-496, nota 2 etc.).

de *Stoica Dumitrescu*⁵. Deși lucrări de aparat (închise, finalizate fiecare în sine), cele două reprezentări picturale consonează cu larghețe printr-un subtil contrast compozițional, prin intermediul căruia pictorul a dorit să releve masculinitatea, fermitatea și chiar rigiditatea Regelui Ferdinand, căruia i-a opus feminitatea delicată, a cărei coloană vertebrală o constituie însă forța intelectuală și voința de fier, a Reginei Maria (cu adevărat majestuoasă, în reprezentarea artistului).

Deosebită, sub aspect calitativ, în evidentă concurență valorică cu tablourile datorate lui *Stoica Dumitrescu*, cumva chiar deasupra acestora, prin complexitatea compozițională, poate fi considerată reprezentarea academistă a *Reginei Maria*, datorată lui *Pericle Capidan* (1869-1966)⁶ și datată 1927, al treilea tablou al „comorii regăsite” (fig. 3). Redarea chipului reginei este însă și cu trimiteri „realiste”, ceea ce corespunde unei evidente tendințe de surmontare a academismului și de temperare a artificialului, pe care o astfel de reproducere o presupune, ceea ce dă consistență aparte reprezentării și ne trimite la gândul că a putut fi realizată după „natură”.

Alte două portrete ale *Regelui Ferdinand*, pictate pe ambele fețe ale pânzei, semnate *V. Leon*⁷, unul datat 1919 (fig. 4, 5), sunt mult mai oficiale, chiar mai academiste decât celelalte. Cu tot academismul și aparent nefirescul degajat de acest tablou, cea mai finalizată dintre reprezentările sale este totuși impresionantă, denotând o complexă stăpânire a tehnicii picturii în ulei. Nu știm din ce motive pictorul a reutilizat pânza, pictând-o pe ambele părți pentru redarea aceluiași personaj, poate el sau comanditarul său au fost nemulțumiți de compoziția din 1919, încercând o reluare a ei în împrejurările noi create de Încoronare, când în portretele regale era firesc să apară și Coroana României, simbolul deplin al momentului desfășurat la Alba Iulia în 15 octombrie 1922.

⁵ *Stoica Dumitrescu* (1886-1965) a studiat pictura la Școala de Arte Frumoase din București, s-a perfecționat la Școala de Arte Frumoase din München, formându-și stilul propriu în peregrinările din Franța și Germania. În timpul războiului a fost combatant și apoi atașat ca pictor, pe lângă Marele Cartier General al Armatei. Tablourile sale au fost expuse în numeroase expoziții personale și colective cu tematică istorică. A colaborat ca ilustrator la editura Cartea Românească, a fost restaurator și pictor la Muzeul Militar din București. Alte lucrări semnate, cu tematică istorică: *Intrarea lui Mihai Viteazul în Alba Iulia; Cuza Vodă și Moș Ion Roată; Stejarul din Borzești; Luptele de la Mărășești* (Deac 1996, p. 143).

⁶ *Pericle Capidan* (1869-1966) a urmat cursurile Școlii de Arte Frumoase din București, avându-i profesori pe Theodor Aman, Gheorghe Tătărescu primește apoi o bursă de studii la München, de unde pleacă mai departe spre Paris, la Academia Națională de Arte Frumoase (Deac 1996, p. 101).

⁷ Pictor născut în Basarabia, familiarizat cu reproducerea personajelor istorice. Se stabilește pentru o perioadă la Alba Iulia, în 1925 ziarul local *Vestea* (numărul din 28 noiembrie 1925) îl recomandă astfel: „*Modest, fără reclamă, sărac și fără protecție, a apărut pe orizontul Albei Iulia, un om din popor, pictorul Leon. Un Basarabean Român, fără renume, însă cu hărnicie și talent cum nu vedem în toate zilele. Pensula, vopseala și pânza sunt armele prin care ne imaginează pe marii noștri ai neamului Avram Iancu, Horia Cloșca și Crișan, Mihai Viteazul și alții apar pe pânză sub trăsurile mânei lui și multe tablouri împodobesc pereții școlilor și oficiilor din orașul nostru*”.

Un reprezentat al boemei bucureștene, *Zogu Zaharescu* este prezent, în cadrul acestui serial de la Alba Iulia, cu un portret de aparat, prin intermediul căruia iese în mod evident din categoria pictorilor blamați, dovedind știința practicării picturii profesioniste, academiste, într-o reprezentare, în fond memorabilă, a *Regelui Ferdinand*, reprezentat șezând, în postura omului de stat, mulțumit pe deplin de înfăptuirile sale (**fig. 6**).

Autorul ultimului tablou din seria celor (re)descoperite în 2013 rămâne deocamdată anonim, încă ezitând spre o atribuire sau alta, deși cele mai multe elemente ne îndreaptă spre o apropiere de același V. Leon (**fig. 7**).

Spațiul mic în care au fost „depozitate” au lăsat urme, astfel încât se impuneau intervenții urgente de conservare și restaurare. Beneficiind de concursul *Casei Regale a României*, prin prezența expertului în pictură Adrian Buga, care a confirmat în mod incontestabil autenticitatea lucrărilor și a contribuit la corecta lor apreciere valorică, s-a trecut la inițierea unui program de restaurare și recondiționare a lor, cu concursul specialiștilor de la Muzeul Brukenthal din Sibiu (a restauratorului Ioan Munteanu îndeosebi), întreprindere încheiată cu succes⁸.

Împreună, cele șapte talouri contribuie la îmbogățirea certă a colecției de artă a *Muzeului Național al Unirii*, constituind în același timp tot atâtea exponate muzeale, de epocă, de primă însemnătate, de mare efect, mult apreciate de vizitatori, fiind expuse, din 2014, continuu, în *Sala Unirii*, și bucurându-se de atunci de o apreciere publică deosebit de pozitivă.

În continuarea seriei amintite de lucrări picturale originale, se află alte două portrete regale, intrate în colecție în urma unor achiziții din 2003. Ele nu au fost supuse încă unui proces de restaurare, din cauza faptului că nu păreau, din start, în ochii specialiștilor, a fi lucrări originale, ci *cromolitografii*, mai degrabă *cromotipii*, imprimate pe suport textil, legate probabil și ele de Încoronarea din 15 octombrie 1922 și material publicitar al acestui mare eveniment istoric, ceea ce le conferă o anumită valoare, chiar dacă ele sunt doar reproduceri de artă și nu opere de artă propriu-zise.

Este vorba de valoarea lor istorică mai ales, cu atât mai mult cu cât aceste reproduceri s-au făcut, în condiții grafice și tehnice deosebit de bune, după niște originale (trebuie să presupunem inclusiv existența unor originale pictate ale acestor reprezentări, deși acest lucru nu este în chip absolut și obligatoriu, pentru ca ele au putut fi doar creații litografice, multiplicare color, ale aceluiași autor⁹!),

⁸ Imaginile din figurile 1-7 sunt cele de după restaurare; vezi și *Comoara...* 2014.

⁹ Până la clarificarea deplină a modului în care au fost realizate aceste lucrări, doar ca și cromolitografii sau ca reprezentări picturale propriu-zise, care doar ulterior au fost litografiate, precum și a modului și condițiilor în care Costin Petrescu le-a executat, este necesar să teoretizăm ambele posibilități în care au putut fi ele realmente executate. Desigur, faptul că sunt semnate „C. P.”, ne determină să ne gândim la cromolitografii doar (nu și la eventuale picturi de șevalet,

care purtau semnătura prestigioasă „C. P.”, inițiale sub care nouă ni se pare că se cuvine a se citi numele marelui pictor al momentului invocat, *Costin Petrescu*. Pictorul s-a aflat la Alba Iulia, împreună cu o întreagă echipă de lucrători¹⁰, fiind autorul picturii murale a *Catedralei Încoronării*, inclusiv al potretelor votive, voievodale și regești, ale ctitorilor lăcașului: *Mihai Viteazul* cu *Doamna Stanca* (în pronaos) și *Regele Ferdinand* cu *Regina Maria* (în naos) etc.

Două tablouri identice cu reproducerea cromotipizată semnalate de noi anterior ca existente în colecția de artă a muzeului albaulian, se aflau de vânzare pe o pagină de internet, ca picturi „vechi” și adevărate (ceea ce nu par totuși a fi, după cum reiese din examinarea atentă a fotografiilor, care relevă, fără nici o îndoială, după aprecierea noastră, faptul că și acestea erau cromotipii, ca

semnate în mod curent cu numele întreg, ceea ce nu este deloc cazul acum!, litografiate eventual mai apoi, pe care le introducem în ecuație doar din cauza puținătății informațiilor pe care le deținem despre acest detaliu din activitatea artistului), al căror autor a fost în chip indubitabil, după noi, Costin Petrescu. O lucrare, *Profetul* – ulei de pânză – semnată cu aceleași inițiale C.P., cu aceeași grafie a literelor, i-a fost atribuită de experții casei de licitații Artmark (vezi <https://www.artmark.ro/arhiva-rezultate-licitatii/licitatie-licitatia-de-mae-tri-ai-portretului-inclusiv-o-colec-ie-george-baron-lowendal-235-2017/costin-petrescu-profet.html>). Artistul a fost cu siguranță interesat, la modul practic, și de litografie și cromolitografie (așa cum l-au interesat în general artele decorative, nu numai pictura, ca artă majoră, inclusiv cea murală, cu siguranță a fost atent și la tehnicile artistice de realizare și multiplicare pe suport de piatră a lucrărilor plastice bidimensionale, putându-se implica și în arta litografiilor colorate a vremii sale, mai ales în cazul unor lucrări pretențioase, cum erau cele de portretizare a cuplului regal făuritor al *României Mari*, activitate care nu putea fi lăsată pe seama artiștilor minori, ai vremii, în nici un caz), la începutul deceniului al treilea al secolului trecut. Și această observație a noastră are o anume valabilitate, pentru că, așa cum bine știm, îndeosebi artiștii litografi (poate și cromolitografi au preluat obiceiul) semnav în maniera aceasta, cu inițiale, anume cei care realizau pe piatră prototipul – adeseori acești artiști nu își semnav lucrările, uneori le semnav cu un nume singur, alteleori cu inițiale, uneori apărând și inițialele celor care concepeau desenul și al celor care îl transpuneau pe piatră, dar mai ades inițialele erau ale acestora din urmă, plecând de la obiceiul, destul de amplu practicat al lui Alexandru Asachi etc. (vezi Oprescu 1942, I, p. 266 etc.).

¹⁰ Printre care, la loc de cinste, ca mână dreaptă a maestrului, oricum ca om de încredere, putem considera că s-a aflat și tânărul pictor Traian Achim, stabilit de puțin timp la Alba Iulia, fost student al Facultății de Arte Decorative din București, în anii 1915-1919, al lui Costin Petrescu în mod special (vezi referiri indirecte la aceste aspecte din biografia tânărului menționat în Mircea, Fleșer 2008, p. 22, 23, 24). Costin Petrescu a fost de asemenea nașul de botez al fiului familiei lui Traian și a Iuditei Achim, Traian Costin Achim (viitor arhitect, botezat *Costin*, în mod evident, în cinstea nașului său, considerat cel mai reprezentativ pictor român al momentului), în 20 septembrie 1922, deci cu puțin timp înaintea *Încoronării*, ca o dovadă a strânselor relații existente între cei doi, maestru și discipol, inclusiv în timpul executării picturii murale a *Catedralei* din Alba Iulia, începând din 29 decembrie 1921, respectiv pe parcursul celor 9 luni ale anului următor, 1922 (*ibidem*, p. 26) și ulterior, pentru că finisajele au continuat și după marele eveniment invocat. De altfel, legătura lor de amiciție a continuat și ulterior, așa cum reiese din schimbul de corespondență, precum și din frumoasa icoană, *Maica Domnului cu Pruncul*, pictată de maestru, „ca pe perete” (pe un grund ca de zid, cu totul ciudat și original, în cazul unei icoane înrămate), în tehnica *all fresco*, păstrată în fosta casă a profesorului și pictorului albaulian (*ibidem*, p. 26).

exemplarele din colecția Muzeului Național al Unirii din Alba Iulia), cu suma de 3000 de euro fiecare (6000 de euro în total)¹¹.

Un exemplar de același tip (parte a aceluiași „duet” - „diptic”, cumva - de portrete regale, nu doar tipărite, ci și realizate de același artist împreună, în unitate stilistică, sub formă de tablouri îngemănate), cel reprezentând-o pe *Regina Maria* a fost semnalat și în cadrul *Colecției de stampe și litografii a Serviciului Județean Timiș al Arhivelor Naționale*, unde el a beneficiat de o corectă și profesionistă evaluare și catalogare¹², în paralel cu cea aplicată altor componente, de același tip, din colecția respectivă, imprimate și ele în același context, anume în cel al realizării *Încoronării* de la Alba Iulia și al popularizării ample a acestui eveniment de excepție din istoria românilor, datând deci din 1922 (respectiv din prefaza *Încoronării*) sau oricum legate, într-un fel sau altul, de acest eveniment și de atmosfera creată în jurul său¹³.

Pe lângă aceste litografii și cromolitografii legate direct sau indirect de popularizarea actului *Încoronării* de la Alba Iulia, amintite în ultima notă, tot în colecția de la Timișoara se mai află și alte valoroase reprezentări menite unei difuzări populare, adică reproduceri după opere de artă, ale *Reginei* (recte *Principesei*) *Maria* și *Regelui* (recte *Principelui*) *Ferdinand*, a căror amintire în acest context poate fi utilă pentru a încadra mai bine într-un adevărat șir de

¹¹ <https://www.olx.ro/oferta/picturi-pe-panza-cu-regele-ferdinand-si-regina-maria-ID5s1Ey.html#cf9589c5be>; o evaluare cu totul nejustificată, în opinia noastră, dar comerțul cu opere de artă este liber și posesorii lor pot cere orice sumă ar dori, fără expertizarea profesionistă a acestora (sau, poate, expertizarea s-a făcut și chiar e vorba de originale pictate, în privința cărora însă noi avem mari îndoieli, din start!).

¹² Pura f. a., p. 24, nr. nou 40 (nr. vechi 7; dimensiuni: 550 x 450 mm; tehnica: „*cromotipie pe pânză după un tablou semnat C. P.*”). Observăm că autorul catalogului nu a încercat să facă nicio identificare a autorului originalului lucrării respective, care, în opinia noastră, este, fără îndoială Costin Petrescu. De asemenea, el presupune și acceptă posibilitatea ca reproducerea să fi fost realizată după o pictură în ulei („un tablou”), de autor. Deși foarte fotografic (sau numai foarte realist, cum cerea un portret de aparat), ca redare, originalul acesta presupus (ca și reproducerea de la Timișoara) trădează și o foarte bună stăpânire a tehnicii portretului și a picturii în general, ceea ce ne determină să îl considerăm ca autor incontestabil, pe reputatul pictor al momentului *Încoronării* de la Alba Iulia, ale cărui inițiale, „C. P.”, erau, de altfel, și foarte explicite, pentru noi.

¹³ Pura f. a., p. 24: *Regina Maria*, nr. nou 41 (nr. vechi 7; „autorul: *Guggenberger Mairovitz*; data și locul întocmirii: 1922, Sibiu; dimensiuni: 290 x 390 mm; tehnica: *copie după fotografie*”); p. 25: *Regele Ferdinand I*, nr. nou 42 (nr. vechi 7; „autorul: *Guggenberger Mairovitz*; data și locul întocmirii: 1922, Sibiu; dimensiuni: 290 x 390 mm; tehnica: *copie după fotografie*”); p. 26: *Maria și Ferdinand I [Făuritorii României Mari]*, f. a. (dar poate fi acceptat anul 1922), nr. nou 45 (nr. vechi 7; „dimensiuni: 448 x 353 mm; tehnica: *litografie*”); p. 27: *Încoronarea M. M. L. L. Regele și Regina Românilor la Alba Iulia în ziua de 15 octombrie 1922*, nr. nou 98, „datare: [1922]; dimensiuni: 420 x 320 mm; tehnica: *cromolitografie*”); p. 33: *M. S. Regele Ferdinand I*, nr. nou 118, „autorul și locul: *Atelierul Socec et comp. București*; dimensiuni: 455 x 441 mm; tehnica: *cromolitografie* - noi considerăm că și acest portret regal datează din 1922; p. 35: *Încoronarea M. M. L. L. Regele și Regina Românilor la Alba Iulia în ziua de 15 octombrie 1922*, nr. nou 124, „datare: [1922]; autorul: *clișeu E. Marvan*; dimensiuni: 750 x 551 mm; tehnica: *litografie*”.

reprezentări de același tip, de bună seamă mai vechi decât cele din 1922, și anume: 1. *Principesa Maria*, reproducerea avându-l ca „autor” pe T. Rupprecht și datând din 1901¹⁴; 2. *Ferdinand I, rege al României*, lucrare păstrată în colecția de la Timișoara în 3 exemplare (semn al unei bune răspândiri publice, într-o perioadă anume), la inițiativa „Asociației Fotografiilor și Filmelor Patriotice” (!), care este o „cromolitografie după o pictură de Duratzo, din 1915”¹⁵, dar despre care putem crede că ar fi putut fi imprimată (eventual reimprimată) și în contextul *Încoronării* din 15 octombrie 1922, nu numai în anii 1914-1916, înaintea intrării României în război (!) - ideea este desigur mai greu de susținut totuși, mai ales că există și pandantul feminin al acestei reprezentări, *Maria Regina României*, realizată în același moment, cu cea de dinainte, după „o pictură” a aceluiași autor(!)¹⁶, cu obsevația că Hr. Duratzo nu a fost atât un pictor propriu-zis, cât un fotograf celebru al primelor decenii ale secolului al XX-lea (un „măritor” și colorator, eventual, de fotografii, în manieră picturală), conform puținelor informații pe care le deținem, cel puțin noi, despre activitatea sa¹⁷.

Materialul publicitar ocazional (reeditat cu probabilitate, pe anumite eșantioane, și ulterior, cel puțin până la *Serbările* din 1929), tipărit (deoarece aceste componente ne interesează în mod deosebit în cadrul studiului de față), al

¹⁴ Totuși tabloul cromolitografiat, un foarte frumos și complex „portret”, în picioare al *Principesei*, pare a fi fost produs după o pictură a lui Pierre Bellet (!) - și ne întrebăm de ce reușitul tablou pare a nu fi fost semnat, pentru că ar fi fost pacăt ca realizatorul său să nu își fi revendicat creația, nu chiar lipsită de valoare, ci, chiar merituoasă, sub mai multe aspecte, din punct de vedere plastic? - din cât ne putem da seama după imaginea inclusă în *Catalog*, sau, poate semnătura poate fi totuși distinsă pe imaginea reprodușă, de cel care ar fi privit-o în mărime naturală, fără să mai fi fost necesar să fie amintit autorul și în explicațiile suplimentare care s-ar fi putut da, pe marginea reproducerii respective, sau pe verso-ul tabloului astfel obținut! (Pura f. a., p. 25, nr. nou 449, nr. vechi 1), cromotipie de 414 x 700 mm (de dimensiuni destul mari, desigur egale cu ale originalului, putem considera). Observăm totodată că tehnica reproducerii unor tablouri în ulei, prin „cromotipie”, caz special al „cromolitografiei” se practica încă de pe la 1901, la „Atelierele Socec” de la București (poate e totuși vorba despre *cromolitografie*, și nu neapărat *cromotipie*, pe suport textil!; oricum diferențierile între cele două tehnici de reproducere a lucrărilor de artă se pot face foarte greu și numai de către un expert hiperspecializat, ceea ce nu este cazul nostru)! Pentru terminologie, în general vezi și Olteanu 1992, p. 102-103 (e interesant de exemplu termenul de „litocromie” = „procedeu litografic de reproducere a picturilor în ulei”, Olteanu 1992, p. 232).

¹⁵ Pura f. a., p. 33 (nr. nou 117; dimensiunile sale erau: 380 x 490 mm).

¹⁶ Pura f. a., p. 34 (nr. nou 120; „autorul: *Asociația Fotografiilor și Filmelor Patriotice*; Dimensiuni: 376 x 480 mm; tehnica: *cromolitografie după o pictură de Duratzo*”, numai că în acest caz nu se mai dă anul executării picturii, care în cazul portretului lui *Ferdinand* fusese 1915, însă și cel al *Reginei* ar fi trebuit să fie tot de atunci, reproducere din care, la Timișoara, în colecția menționată, se află tot 3 exemplare).

¹⁷ Vezi Desa 2000, p. 281 de exemplu: în 1912, un portret al regelui Carol I, în uniformă de feld-mareșal rus, de „Ajoukievicz”, era „prelucrat de „fotograf” revistei „*Ilustrațiunea română*”, „*Duratzo*”. Tot așa vor fi fost și portretele din 1915, ale *Regelui Ferdinand* și *Reginei Maria*, nu atât creații picturale autentice, cât prelucrări, după anumite originale pictate, eventual ale altcuiva, sau după fotografii doar, ale aceluiași artist, care în principal a fost fotograf!

Încoronării de la Alba Iulia a fost de bună seamă destul de amplu și divers, dar din păcate el nu a fost studiat de sine stătător (ca tematică în sine) și repertoriat integral de către istorici¹⁸, deși el a fost deosebit de important în economia și derularea evenimentului, oglindind și implicarea populară, inclusiv miza pusă pe gestionarea corectă a ecoului de public al acestuia, aspect care nu este deloc de neglijat, pentru că și această popularizare a sa (inclusiv prin difuzarea unor portrete, reproduse după lucrări de artă, reprezentându-i pe făuritorii de cel mai înalt rang și suveranii primi ai *României Mari*), va fi contribuit din plin, la cimentarea cultului pentru țară și regalitate din anii interbelici și cei ai celui de-Al Doilea Război Mondial, care a fost definitiv pentru consolidarea identității naționale românești.

Alte câteva tipărituri, cu valoare artistică, menite popularizării și fixării în memoria colectivă a evenimentului s-au păstrat în colecția Muzeului Național de Istorie a României sau în câteva colecții particulare, pe care le recapitulăm, din cauză că referințele bibliografice de acest tip sunt destul de rare, cum afirmam și anterior.

1. Cartea poștală color *În amintirea marelui ideal Unirea tuturor Românilor*, exemplar din colecția Muzeului Național de Istorie a României¹⁹;

2. Cartea poștală color conținând *Harta României Mari*, a lui G. Pop, din 1919, având în colțul din stânga de sus frumoasele portrete în medalioane ovoidale, îngemănate și înfășurate în tricolor, ale *Reginei Maria* și *Regelui Ferdinand*, cu coroana de oțel a regalității române, în registrul superior central, tot din colecția muzeului amintit²⁰;

3. Cartea poștală color cu *Harta „România ilustrată și istorică”*, a lui A. D. Atanasiu, localizată și datată „*Iași, 1919*”, în registrul superior, central, din nou cu frumoase portrete ale *Reginei Maria* și *Regelui Ferdinand*²¹;

4. Superba cromolitografie *În amintirea încoronării Regelui Ferdinand I - Alba Iulia*, în mod destul de clar editată doar în 1929 (după vârstele copiilor familiei regale), chiar dacă pe ea apare, în dreptul numelui lui Ferdinand anul 1922 (!), care se leagă de *Încoronare*, dar numai prin ideea de aniversare, nu ca

¹⁸ Referiri la câteva cărți poștale, programul manifestării, broșuri, toate cu interesante ilustrații, cromolitografii, emisiuni filatelice, etc., imprimate pentru popularizarea și păstrarea în memoria colectivă a amintirii acestui eveniment crucial din istoria noastră națională sau evocări în artele plastice, inclusiv prin diferite medalii și medalioane comemorative a acestui eveniment de maximă importanță istorică regăsim în albumul editat în cadrul proiectului derulat de Muzeul Național de Istorie a României în anul 2012, intitulat *90 de ani de la încoronarea de la Alba Iulia*, reluate și completate cu alte câteva și în Mircea 2017, *passim*.

¹⁹ Mircea 2017, nr. 133, p. 190.

²⁰ Mircea 2017, nr. 134, p. 191.

²¹ *Ibidem*, nr. 135, p. 192, din colecția Mara Costin.

material publicitar editat atunci (în 1922), piesă din colecția Mara Costin, pe care o amintim în acest context, numai pentru frumusețea sa deosebită²²;

5. *Programul Marelui Film al Încoronării Suveranilor României Mari 15-17 octombrie 1922 la Alba Iulia și București*, [București], [1922], broșură ocazională apărută la Editura „Tipo-Lito Taranu & Co., București”, aflată în colecția Mădălin Ghigeanu, cu frumoase portrete fotografice ale suveranilor, orânduite în mod original, într-o compoziție grafică reușită, pe copertă²³;

6. „Alba Iulia”. *Marșul Încoronărei. Pentru pian Op. 34. Muzica I. Șerbănescu. Maestru la liceul Codreanu. Orchestrație Originală*, [Bârlad], [Editura librăriei Nicolai A. Petroff] [1922], cu frumoase portrete, deși nu de mare artist, în desen (de autor, semnat în partea dreaptă jos a compoziției: „Const. Chri...”), pe copertă: *Mihai Viteazul* central; apoi deasupra lateral: *Regele Ferdinand și Regina Maria*, iar dedesubt, lateral: *Prințul Carol și Principesa Elisabeta*²⁴;

7. *Meniul Încoronării* (cu frumoase reprezentări grafice de fundal, litografiat după un desen, realizat nu știm încă de cine, poate tot de către Costin Petrescu, conceput ca o compoziție deosebit de reușită, în care e figurată o „Intrare triumfătoare a Regelui Ferdinand în București”, evocatoare a celei tot atât de triumfale, în Alba Iulia, a lui Mihai Viteazul; în registrul superior apare *Catedrala Încoronării* de la Alba Iulia, mult estompată, ca o apoteoză, ca o figurare ireală, de sorginte divină (ceea ce relevă subtilele valorizări grafice la care artistul a recurs), iar sus de tot, în cadrul stemei vechi a Țării Românești, constând din vulturul cu crucea în cioc, evocatoare din nou a înfăptuirii lui Mihai Viteazul, de la 1600, sub aripile desfăcute larg ale păsării heraldice, care este și de sorginte romană, apartenență stilistică în mod clar configurată, în acest sens (al romanității), prin realizarea sa grafică; în medalioane, apar chipurile celor doi suverani ai *României Mari, Regele Ferdinand și Regina Maria*. Toate aceste imprimări sunt efemeride tipografice (inclusiv exemplare cu valoare bibliofilă), de mare valoare patrimonială, însă, în ciuda faptului că erau ocazionale și s-au tipărit într-un tiraj mic, editate cu prilejul acestui eveniment istoric major²⁵;

8. O litografie după un desen în creion semnat de un desenator cuminte, databilă în 1914, cel mai târziu în 1915, dar executat în mod clar după modelul

²² *Ibidem*, nr. 136, p. 193; aceeași imagine și la Ichim, Iftimi 2017, p. 57.

²³ *90 de ani...* 2012, p. 24; Mircea 2017, nr. 143, p. 198.

²⁴ *90 de ani...* 2012, p. 22; Mircea 2017, nr. 144, p. 199.

²⁵ *90 de ani...* 2012, p. 137; Mircea 2017, nr. 144, p. 199.

unei fotografii, care reprezentare ar fi putut fi, eventual, reeditată și cu ocazia *Încoronării de la Alba Iulia*²⁶;

9. O cromolitografie de mari dimensiuni, compoziție complexă, cu multe personaje, intitulată *Încoronarea M. M. L. L. Regele și Regina tuturor Românilor la Alba Iulia în ziua de 15 octombrie 1922*²⁷; aceeași scenă a fost reprodusă și ca litografie²⁸; ambele au fost realizate, după o fotografie făcută în 15 octombrie 1922 și tipărite la puțin timp după aceea;

10. O cromolitografie, cu titlul „1916-1922”, dedicată *Încoronării* din 15 octombrie 1922, care conține o compoziție plastică interesantă (și foarte bine realizată, din punct de vedere compozițional și ca redare, deși tradițională), repartizată pe șapte cadre (sau scene), și anume: în centru *Încoronarea Suveranilor României Mari*, sub baldachin, la intrarea în incinta catedralei de la Alba Iulia; jos, o scenă de luptă, intitulată „*Mărășești*”; lateral stânga, o scenă de luptă, intitulată „*Jiu*” și deasupra ei, o reprezentare a *Arcului de Triumf* ridicat la București, pentru întâmpinarea *Regelui* biruitor, cu titlul „*București*”; lateral dreapta, o scenă de luptă intitulată „*Tisa*” și deasupra o reprezentare a *Catedralei Încoronării* de la Alba Iulia, cu titlul „*Alba Iulia*”; iar sus, o scenă de luptă, intitulată „*Prunaru*”²⁹.

Rememorăm aceste reprezentări imagistice, produse ale tiparului³⁰, de epocă, legate, mai mult sau mai puțin direct, de procesiunea bisericească și de investire, festivitatea protocolară și sarbătoarea națională a *Încoronării* din 15 octombrie 1922, de la Alba Iulia, alături de cele din *Colecția de stampe* de la Serviciul Județean Timiș al Arhivelor Naționale, pentru a putea evalua valoarea artistică a celor două „portrete regale”, realizate de Costin Petrescu, în prefaza acestui eveniment (sensibil anterior), în vederea popularizării lor, inclusiv cea istorică și plastică a exemplarelor care s-au imprimat, atunci.

Cromotipia cu reprezentarea Reginei Mariei din patrimoniul muzeului albaulian are înscris în colțul din stânga jos, cu negru: *Revista Artelor grafice*. Pentru exemplarul de la Timișoara, Dan Pura nu amintea nici o legătură a reproducerii respective cu această revistă, ceea ce pentru noi este un semn că

²⁶ Mircea 2017, nr. 153, p. 207. Din păcate, autoarea albumului citat nu ne oferă informații suplimentare referitoare la această reprezentare, iar reproducerea, insuficient de clară, nu ne permite identificarea autorului acesteia.

²⁷ Un exemplar se păstrează Serviciul Județean Timiș al Arhivelor Naționale (Pura f.a., p. 27), un altul la Muzeul Național de Istorie a României (Mircea 2017, nr. 155, p. 209).

²⁸ Mircea 2017, nr. 154, p. 208, exemplar de la Muzeul Național de Istorie din București.

²⁹ *90 de ani...* 2012, p. 14; Mircea 2017, nr. 156, p. 210.

³⁰ Alte piese istorice de mare valoare, legate de *Regele Ferdinand* și *Regina Maria* au fost clasate ca bunuri patrimoniale, dar printre acestea, impriturile tipografice, cu valențe artistice sau picturile care îi reprezintă, sunt deosebit de puține (vezi <http://clasate.cimec.ro/lista.asp?psearch=regina+maria#> sau <http://clasate.cimec.ro/lista.asp?psearch=regele+ferdinand&psearchtype=#>).

această specificație nici nu fusese imprimată pe acel exemplar așa cum mențiunea nu apare nici pe exemplarele aflate la vânzare pe internet.

Aceste cromolitografii sau cromotipii s-au putut imprima și în 1922, nu numai în 1921, ca suplimente la *Revista Artelor grafice*, chiar dacă, sau mai ales dacă eventualele lor originale în ulei ar fi fost de asemenea pictate și ar fi putut fi folosite ca model oricând s-ar fi dorit reeditarea lor, în vederea multiplicării și vânzării lor, către marele public. Pentru ideea că au fost pictate, poate numai cromolitografiate direct după modele fotografice, în 1921 și nu neapărat în 1922; nespecificarea revistei ne permite să acredităm ideea unor reproduceri ulterioare, în alt context. Argumentele sunt: 1. faptul că, prin contractul din 29 decembrie 1921, semnat în vederea efectuării picturii murale a *Catedralei Încoronării*, Costin Petrescu se angaja să nu contracteze în timpul destinat acesteia nici un alt angajament pictural³¹, dar dacă portretele au fost doar cromolitografii și nu lucrări de șevalet, ele par a nu contraveni acestui angajament, care se referea mai ales la pictura murală și nu neapărat la cea de șevalet, putem crede, fiind însă absolut sigur că amintitele cromotipii de la muzeul albaulian au fost realizate în 1921, fără nici un dubiu de datare în acest sens, în timp ce eventualele lor modele pictate ar fi putut fi desigur mai vechi! Tipologia reprezentării celor doi *Suverani* ai României era aceea de *Rege* și *Regină* al/ a *României Mici*, nu aceea de după *Încoronarea* de la Alba Iulia, de *Suverani* ai *României Mari*, ceea ce ne conduce la a data lucrarea și într-un cadru de raportare mai larg, respectiv în intervalul 1914-1921, data lor cea mai demnă de a fi acceptată fiind anul în 1921 (cu reeditări probabile chiar și în 1922!), mai ales că putem accepta că reprezentările au putut fi multiplicare și pentru momentul festiv din ultimul an specificat și datarea lor în acest an este îndeobște acceptată, de cei care au văzut exemplare pe care nu se specifică legătura lor cu *Revista Artelor grafice*! Sigur, ele ar putea fi și imprimări mai târzii, realizate, de pildă pentru *Serbarile Unirii* din 1929 etc., dar împotriva acestei idei pledează însemnele regalității pe care tablourile le deconspiră (Regina nu apare cu noua sa *Coroană*, nici măcar cu celebrul său colier cu safir, cumpărat în 1921, *Coroană* al cărei creator a fost tot Costin Petrescu și care ar fi avut tot interesul ca ea să fie prezentă în acest portret, dacă realizarea sa ar fi fost ulterioară actului de la 15 octombrie 1922, cea ce nu este de loc cazul etc.), care toate fac trimitere la o situație dinaintea *Încoronării* din 1922, ceea ce servește și la datarea lor, provizorie, la care de altfel s-a și procedat, fără teoretizări, dar corect, înaintea noastră, cu micile detalieri pe care noi le aducem, legate de această acceptabilă datare. Cu însemnele noi, folosite la încoronarea din 1922, Costin Petrescu i-a surprins pe

³¹ vezi *90 de ani...* 2012, p. 154-155.

cei doi suverani în două portrete semnate doar „Costin P”. aflate în patrimoniul Muzeului Național de Istorie a României³².

Sigur că, din punctul de vedere al realizării plastice, chiar dacă reprezentările sunt „fotografice”³³, cele două tablouri, care ne interesează primordial în cadrul studiului de față, au calități plastice incontestabile, regășibile și în cazul reproducerilor din colecția muzeului albaiulian, care nu ne par totuși a fi de calitate exemplarului similar existent în colecția de stampe și litografii a Serviciului Județean al Arhivelor Naționale Timiș (!).

Grație lor, aceste reprezentări cromotipizate sau cromolitografiate, se detașează calitativ, în chip evident, din seria unor astfel de reprezentări, pe care am încercat să o schițăm prin intermediul considerațiilor noastre anterioare, ca viabile creații plastice (chiar dacă au fost doar cromotipii), cu toate că ele au fost ocazionale și sunt tributare unui anume fotografism, destul de accentuat.

Printr-o documentare mai profundă, într-o fază următoare de cercetare, vom căuta să întregim informațiile referitoare la aceste achiziții ale muzeului din 2003, dar și la cele redescoperite în 2013, noi aflându-ne cu această investigație doar la început de drum. Scopul nostru principal este deocamdată doar acela de a semnala prezența la Alba Iulia a celor două reproduceri, în completarea celor șapte reprezentări picturale, deosebit de valoroase, aduse la cunoștința publică în 2013.

Astfel, despre cele două „tablouri regale”, mai recente, de la Alba Iulia, putem face cunoscut faptul că ele au fost achiziționate în 2003 și incluse în *Colecția de fotografii*³⁴, nu în *Colecția de artă*, semn ca fotografismul acestora este prevalent. Dimensiunile lor sunt de: 55 x 44 cm. Imaginea a fost imprimată

³² *90 de ani...* 2012, p. 9-10. Ignorăm, în faza actuală de cercetare, unde se află cele două tablouri originale, ale lui Costin Petrescu - dacă ele au fost realmente realizate și ca portrete de șevalet, inspirate după fotografii, ceea ce ar fi fost nefiresc pentru un pictor de renumele celui implicat, nu numai ca lucrări cromolitografiate (dar aspirația redării fotografice, „întocmai”, a portretelor, a fost una a artei litografiei de la începuturi, cum bine se știe, și atunci, dat fiind fotografismul accentuat al acestor reprezentări, nespecific pictorului Costin Petrescu, nu ar fi exclus ca aceste creații ale sale să nu fi fost decât astfel de lucrări, adică doar grafice, de fapt cromolitografice, cromotipizate și nu neapărat picturale!), poate într-o colecție muzeală (mai puțin probabil, pentru că prezența lor într-o astfel de colecție ar fi fost semnalată, în bibliografie, credem, până acum), într-o colecție particulară, sau, poate, între bunurile moștenite de fiul pictorului, deci în păstrarea urmașilor familiei (!).

³³ Există oricum mai de demult acest obicei, al pictării chipurilor unor personalități sau ale unor comanditari mai mult sau mai puțin obișnuiți, oricum cu dare de mână și interes de a-și comanda astfel de „portrete”, cum de exemplu, obișnuia Sava Henția la vremea sa. Totuși fotografismul acestor reprezentări pare a descinde mai mult din practicile litografiei, care își propusese, de la începuturi, redarea de portrete „întocmai”, cum mai specificam anterior acest aspect, nesfiindu-se a pune la bătaie, pentru a-și realiza scopurile proprii, inclusiv fotografia ca atare (fie ea și fotografia artistică a unor opere de artă picturale).

³⁴ Sub numerele de inventar 6242 și 6243.

pe suport textil. Nu știm dacă au fost înrămate (cu probabilitate, da), oricum suportul textil a fost tăiat foarte aproape de marginea, foarte liniară (!), semn de tipar și nu de muncă cu pensula a unui pictor de șevalet!, a imprimului propriu-zis, astfel încât atașarea lor, după restaurare, de un nou șasiu, va fi destul de dificilă. Starea de conservare a pieselor este destul de precară, ceea ce ar impune restaurarea lor și procurarea unor rame adecvate pentru ele (eventual copii după unele modele de epocă, chiar mai pretențioase!), în vederea introducerii acestor valoroase, în ultima instanță, reprezentări (chiar dacă sunt cromotipii), între exponatele importante ale muzeului albaulian, legate de regalitate și de *Încoronarea* de la Alba Iulia, întregind în chip fericit galeria celor șapte portrete, de mari dimensiuni, recuperată în 2013.

Grație specificației tipărite, pe exemplarul cu reprezentarea reginei Maria: „*Revista Artelor grafice*”, nu putem data realizarea acestor cromotipii de la Alba Iulia decât în anul 1921, spre deosebire de datarea admisă în legătură cu exemplarul similar de la Timișoara: 1922. Și acest lucru se impune cu claritate, deoarece revista, cu titlul complet: „*Revista Artelor grafice/ Zeitschrift der graphischen Künste/ Revue des Arts graphiques//*”, nu a apărut decât în intervalul mai-august / septembrie 1921, la București³⁵. Sunt cunoscute din aceasta doar 1-4/5 numere (5 numere în 4 „volume”), apărute lunar, nu și ultimul, care a fost tipărit în contul a 2 luni³⁶, știut fiind și că acestea au fost însoțite de diferite alte imprimuri artistice, adică de „suplimente, în câte 1 foaie, nepaginate, cuprinzând gravuri, litografiile etc.”, acestea din urmă fiind „semnate de Colin, S. Maur, S. Aescher, Poitevin-Skeletti ș. a.”³⁷, dar nu ni se spune, cifric, câte au fost de fapt aceste suplimente, cum de altfel nu ni se dau nici numele tuturor ilustratorilor implicați în aparițiile revistei și ale suplimentelor sale; poate printre aceștia s-a aflat și „C. P.”, adică, în opinia noastră, Costin Petrescu!.

³⁵ Vezi *Bibliografia...* 1987, nr. 2440, p. 758.

³⁶ *Ibidem*. Primul număr apărea sub patronajul „*Editurii tip[ografiei] societății Cultura națională*”, cu „colaborarea” lui Theodor G. Petrescu-Băcăon, dar cei care au bibliografiat efemera publicație nu știau exact în ce tipografie fusese imprimat acesta (din cauză că exemplarul aflat la dispoziția lor era deteriorat). Numărul din iunie 1921 a apărut la „*[tipografia ziarului] Adevărul*”, iar coperta publicației a fost „*executată în atelierul E. Marvan*”, ea conținând și „*ilustrații de Lucien Pissaro*” (!). S-ar putea ca portretele regale pe care le analizăm în principal în cadrul lucrării de față să fi fost legate și de *Încoronarea din 1922*, ca material publicitar al evenimentului, deci să fi fost reeditate și cu acest prilej (nu doar în 1921), mai ales că în „*atelierul E. Marvan*”, de care, iată, *Revista Artelor grafice* era legată, se imprima un material publicitar foarte important al momentului respectiv, și anume *Încoronarea M. M. L. L. Regele și Regina Românilor la Alba Iulia în ziua de 15 octombrie 1922*, exemplarul cu „nr. nou 124” în *Colecția de stampe și litografii a Direcției Arhivelor Naționale Timiș* (vezi Pura f. a., p. 35), semn că acest stabiliment grafic putea avea aprobare pentru imprimarea și răspândirea imaginilor oficiale legate de *Regalitate* și *Încoronare*.

³⁷ *Ibidem*.

Credem că în categoria acestor imprimate grafice, adiacente numerelor propriu-zise ale revistei, destinate popularizării și educării artistice a publicului (cu siguranță, aceste gravuri, litografii etc., pe hârtie puteau fi și înrămate și utilizate ca tablouri, ca lucrări de artă, fie ele și reproduceri, în locuințele beneficiarilor lor!), pot fi incluse și cromotipiile din colecția muzeului albaiulian, reprezentându-i pe *Regele Ferdinand* și *Regina Maria*, chiar dacă în literatura de specialitate nu se fac referiri și la astfel de imprimări de artă, pe suport textil (nu numai pe hârtie), realizate ca suplimente ale revistei menționate (însă specificarea „*Revista Artelor grafice*”, tipărită pe ele ne sugerează în mod clar o astfel de posibilitate, acceptabilă). Desigur, nu dispunem de o documentație legată de aceste suplimente individualizate, care nu au fost catalogate sau repertoriate³⁸, dar pe lângă cele pe hârtie, se impune să admitem și imprimarea onora pe suport textil, de tipul celor de la Alba Iulia, care se vor fi bucurat de o foarte bună primire din partea publicului (poate tirajul - din păcate nu știm nici câte exemplare de acest tip se vor fi tras în 1921 - a apărut ulterior numerelor propriu-zise ale revistei, dar, oricum, s-a aflat în legătură cu programul culturalizator estetic al acesteia și în mod cert el fost realizat în 1921, în cercul celor care au editat-o).

Calitățile artistice ale celor două reprezentări merită a fi resubliniate, în cadrul considerațiilor noastre actuale, pentru a releva modul în care se făcea atât o frumoasă propagandă Casei Regale a României Mari, prin reprezentanții săi de vârf, cât și o educație artistică, estetică, dincolo de cea patriotică și națională a publicului, destul de larg, al vremii pentru că astfel de lucrări nu vor fi costat chiar atât de mult și chiar au putut juca rolul unor „opere” de artă multiplicare, de care cei doritori ar fi putut dispune relativ ușor și fără cheltuieli spectaculoase.

Portretul *Reginei*, de o expresivitate aparte, se impune, cu deosebire. E ușor luminat în contre-jour, și face cunoscută privitorului o interioritate puternică care dă expresivitate suplimentară chipului și așa impunător. Frumusețea sa e iluminată parcă mai mult din interior, decât din afară și vine mai mult din trăirea intensă, deși rezervată, superioară, inteligentă, decât din constituția sa (extrem de armonioasă de altfel). Chipul e ușor întors spre stânga, ochii ușor înclinați în jos. Intervențiile picturale ale autorului, ca de măritor de fotografii deosebit de dibaci, sunt discrete (urma pensulei abia poate fi bănuită), dar perfecte, accentuând imperceptibil trasăturile de mare noblețe ale figurii. Galbenul viu, domină tonal și ca intensitate a culorii (nu ca în tabloul celebru al lui Laszlo, unde el o presează cumva, o „arde”, o „frige”, o „încătușează”

³⁸ Câte vor fi fost, poate mai multe decât 5, în relație cu fiecare număr tipărit, putând fi imprimate mai mult decât câte o singură lucrare de grafică, suplimentară, distribuite pe lângă numerele păstrate ale revistei.

oarecum pe cea portretizată și unde interioritatea sa este investigată cu totul altfel!). El este ținut perfect în echilibru și pus în valoare, în chip rafinat, de albul bijuteriilor (perle pure), redată nu ca reflexie a vreunei opulențe, ci a unei modestii demne de o *Regină*, precum și de diafana eșarfă bleu-ciel, simbolizând și ea aceeași puritate, ca și de consistența antică a argintului din impresionantă diademă, care încununează, în acest portret, o veritabilă zeiță din Antichitate (**fig. 8**). Multă clasicitate și mult rafinament în această compoziție, în ciuda fotografismului, de care, în ultimă instanță putem și să nu mai facem caz (ceea ce ne-a determinat și să credem că autorul lucrării a fost Costin Petrescu).

Figura lui Ferdinand nu trimite atât de pregnant la antichitate, deși și profilul său se dorește a fi unul „roman”, totul fiind mult mai modernizat. Și aceasta reprezentare este realistă, la extrem, de fapt parcă e mai mult realistă decât clasică, ceea ce îi conferă o anumită originalitate, acordându-se o atenție specială tunsurii, mustății și bărbii, detaliilor vestimentare, uniformei, decorațiilor. Noblețea sufletească, transpare cu căldură reticentă, din privirea sa, și ea interiorizată puternic. Din nou o intensă, dar discretă din afară, privire interioară - oglindă a sufletului, prin care se realizează legătura de conținut (și legătura compozițională) a celor două personaje portretizate, a celor două tablouri. Intervențiile picturale ale autorului par a fi mai puternice decât în cazul portretului *Reginei*, unde aproape că nu le simți (parcă deasupra ochilor *Regelui*, în carnația feței, simți vaga urmă a pensulei pictorului) (**fig. 9**).

În finalul studiului de față dorim să resemnalăm existența la Alba Iulia și a unui alt tablou „regal” (!), în care a fost reprezentată *Regina Maria*, de către Traian Achim, fost învațacel al maestrului Costin Petrescu (**fig. 10**), tablou păstrat până nu de mult în arhiva familială a celui dintâi³⁹, în care, cea menționată este redată, introspectiv, numai ca alcătuire psihică, interiorizată, fără nici un alt element exterior al „regalității”, viziunea artistului fiind în tot cazul originală⁴⁰, chiar dacă calitățile sale plastice nu pot fi considerate nepărat de vârf, dar reprezentarea ne demonstrează cât de divers și de puternic a fost cultul acesta, pentru Regii României Mari și al urmașilor lor, la nivel popular, pe diferite paliere sociale.

³⁹ Vezi Mircea, Fleșer 2008, p. 163.

⁴⁰ Ea ne trimite cu gândul la Elena Popea, care o reprezenta pe *Regină*, în postura de infirmieră.

**Other Two "Royal Paintings" from the Collections of the National Museum of
Unification from Alba Iulia**

ABSTRACT

After a review on how components of the *Art collection of the National Museum of Unification from Alba Iulia* were previously valorized, scientifically or from the point of view of wide dissemination (for instance, also by organization of events entitled *Exponatul lunii* etc. (*The exhibit of the month*)), this research draws attention of interested audience or specialists, on 2 „royal“ portraits, purchased in 2003 by the *National Museum of Union from Alba Iulia*; this initiated a research, still incipient, concerning the moment and the circumstances of their execution. These two works of art, depicting *King Ferdinand* and *Queen Marie*, although are only chromolithographed reproductions, happily complete the series of 7 royal „portraits“, from Alba Iulia, rediscovered in 2013 (because during the timespan between 1947 and 1989, they were kept hidden, for fear of authorities, exactly in the warehouses of the owner institution), subsequently restored in Sibiu, at the Brukental Museum, and put on display, from 2014 onward, to be seen by the public, in the *Union Hall*, with considerable success. As such, although the authors refer to two art reproductions, imprinted in 1921, they support the necessity of having them restored and put on display, in continuation of the royal paintings presented to the audience in the *Union Hall*, mainly that they consider as author of the original works, based on which the copies were made in 1921, to be Costin Petrescu, who supposedly signed on the copies with the initials „C. P.“, the great Romanian painter of the period from after the accomplishment of the Union from the 1st December 1918, who made, as it is well known, also the mural painting of the *Coronation Cathedral* from Alba Iulia and that of the *Atheneum from Bucharest* etc.

List of illustrations

- Fig. 1** - Stoica Dumitrescu, *King Ferdinand* (oil on canvas)
- Fig. 2** - Stoica Dumitrescu, *Queen Marie* (oil on canvas)
- Fig. 3** - Pericle Capidan, *Queen Marie* (oil on canvas)
- Fig. 4** - V. Leon, *King Ferdinand*, 1919 (oil on canvas)
- Fig. 5** - V. Leon, *King Ferdinand*, 1921 (oil on canvas)
- Fig. 6** - Zogu Zaharescu, *King Ferdinand* (oil on canvas)
- Fig. 7** - Anonymous, *King Ferdinand* (oil on canvas)
- Fig. 8** - C[ostin] P[etrescu], *Queen Marie*, 1921 (chromolithography)
- Fig. 9** - C[ostin] P[etrescu], *King Ferdinand*, 1921 (chromolithography)
- Fig. 10** - Traian Achim, *Queen Marie*, f. a. (oil on cardboard)

Fig. 1 - Stoica Dumitrescu, *Regele Ferdinand* (ulei pe pânză)

Fig. 2 - Stoica Dumitrescu, *Regina Maria* (ulei pe pânză)

Fig. 3 - Pericle Capidan, *Regina Maria*, 1927 (ulei pe pânză)

Fig. 4 - V. Leon, *Regele Ferdinand*, 1919 (ulei pe pânză)

Fig. 5 - V. Leon, *Regele Ferdinand* (ulei pe pânză)

Fig. 6 - Zogu Zaharescu, Regele Ferdinand (ulei pe pânză)

Fig. 7 - Anonim, *Regele Ferdinand* (ulei pe pânză)

Fig. 8 - C[ostin] P[etrescu], *Regina Maria*, 1921 (cromolitografie)

Fig. 9 - C[ostin] P[etrescu], *Regele Ferdinand*, 1921 (cromolitografie)

Fig. 10 - Traian Achim, *Regina Maria*, f. a. (ulei pe carton)

Abrevieri bibliografice

- 90 de ani... 2012 - *90 de ani de la Încoronarea de la Alba Iulia* (coord. Ernest Oberlander-Târnoveanu, Cornel Constantin Ilie), București, 2012
- Bibliografia 1987 - *Bibliografia periodicelor din România (1790-1930). Tomul III (1919-1924)*, București, 1987
- Comoara 2014 - *Comoara regăsită: Portretele regale de la Alba Iulia/ [Texte de Ioana Rustoiu, Marius Cristea, Smaranda Cutean, Alexandru Știrban, Gabriela Mircea (Muzeul Național al Unirii, Alba Iulia), Ioan Munteanu (Muzeul Brukenthal, Sibiu)]*, [Alba Iulia], [2014]
- Deac 1996 - Mircea Deac, *50 de ani de pictură (1890-1940). Dicționarul pictorilor din România*, București 1996
- Desa 2000 - Teodora Stana Desa, „Cronica ilustrată a vieții familiei regale extrasă din *Ilustrațiunea română*”, în *Muzeul Național*, XII, București, 2000, p. 279-283
- Expoziția 1998 - *Expoziția aniversară Sava Henția (1849-1904). 150 de ani de la nașterea artistului. Catalog*, Alba Iulia, 1998
- Expoziția 1999 - *Expoziția retrospectivă Eugen Handelsmann (1912-1989). Catalog (realizatori: Gabriela Mircea, Doina Dreghiciu, Gheorghe Fleșer)*, Alba Iulia, 1999
- Expoziția 2000 - *Expoziția comemorativă Rudolf Schweitzer-Cumpăna (1886-1973). Catalog*, Alba Iulia, 2000
- Fleșer 2004 - Gheorghe Fleșer, *Colecția Sava Henția. Pictura/ Grafică. Catalog de expoziție – pictură/ grafică - Sebeș, mai 2004*, Alba Iulia, 2004
- Fleșer 2007 - Gheorghe Fleșer, *Pictorul Sava Albescu (1885-1957). 50 de ani de la moartea artistului. Catalog Pictura/ Grafică*, Alba Iulia, 2007
- Ichim, Iftimi 2017 - Aurica Ichim, Sorin Iftimi, *Familia Regală la Iași (1916-1918)*, ed. II, București, 2017
- Mircea 2017 - Ionela Simona Mircea, *Catedrala Încoronării. Istorie și Har*, Alba Iulia, 2017
- Mircea, Cutean 2011 - Gabriela Mircea, Smaranda Cutean, „Momente din biografia și activitatea artistică a pictorului Silviu Traian Costin (1904-1986)”, în *Sargetia*, II, 2011, p. 389-422
- Mircea, Cutean 2012 - Gabriela Mircea, Smaranda Cutean, „Un tablou reprezentându-i pe Horea, Cloșca și Crișan, din colecția de artă a muzeului albaiulian”, în *Terra Sebus*, 4, 2012, p. 417-427
- Mircea, Cutean 2013 - Gabriela Mircea, Smaranda Cutean, „Din biografia pictorului Sava Albescu (1885-1957), cu specială referire la două documente din 1949”, în *Sargetia*, IV, 2013, p. 495-523
- Mircea, Cutean 2013a - Gabriela Mircea, Smaranda Cutean, *Un portret de epocă al lui Horea, din colecțiile Muzeului Național al Unirii din Alba Iulia*, 2013 (comunicare susținută la sesiunea anuală a muzeului din Sebeș), ms.
- Mircea Cutean 2014 - Gabriela Mircea, Smaranda Cutean, *Patru tablouri defectuos inventariate din colecția muzeului albaiulian*, 2014 (comunicare susținută la sesiunea anuală a muzeului din Alba Iulia), ms.
- Mircea, Cutean, Știrban 2012 - Gabriela Mircea, Smaranda Cutean, Alexandru Știrban, *Aspecte inedite ale activității caricaturistului Eugen Handelsmann (1912-1989)*, 2012, (comunicare susținută la sesiunea anuală a muzeului din Alba Iulia), ms.
- Mircea, Fleșer 2008 - Gabriela Mircea, Gheorghe Fleșer, *Un destin sub semnul Marii Uniri: viața și activitatea pictorului Traian Achim (1885-1945). Catalog*, Alba Iulia, 2008
- Mircea, Fleșer, Știrban, Cutean 2012 - Gabriela Mircea, Gheorghe Fleșer, Alexandru Știrban, Smaranda Cutean, *Handy 100. Un cavalier al „veselei figuri”: Eugen Handelsmann (1912-1989)*, Alba Iulia, 2012

- Mircea, Știrban, Cutean 2012 - Gabriela Mircea, Alexandru Știrban, Smaranda Cutean, *Lucrări de Rudolf Schweitzer-Cumpăna în colecția de artă a Muzeului Național al Unirii din Alba Iulia. Catalog de expoziție, Alba Iulia, mai-iunie 2012*, Alba Iulia, 2012
- Mircea, Știrban, Cutean 2012a - Gabriela Mircea, Alexandru Știrban, Smaranda Cutean, „Despre activitatea artistică a lui Rudolf Schweitzer-Cumpăna (1886-1975)”, în *Sargetia*, III, 2012, p. 395-412
- Olteanu 1992 - Virgil Olteanu, *Din istoria și arta cărții. Lexicon. Vademecum pentru editori, ziaristi, tipografi, bibliotecari, librari, documentariști, arhiviști, muzeografi, profesori și studenți*, București, 1992
- Oprescu 1942 - Gheorghe Oprescu, *Grafica românească în secolul al XIX-lea*, vol. I, București, 1942
- Oprescu 1945 - Gheorghe Oprescu, *Grafica românească în secolul al XIX-lea*, vol. II, București, 1945
- Pura f. a. - Dan Pura, *Serviciul Județean Timiș al Arhivelor Naționale. Colecția de stampe și litografii*, (http://www.arhivelonationale.ro/images/custom/image/serban/inventare%20sjan/timis/Colectia%20de%20stampe%20si%20litografi_1596-1939.pdf, accesat în 29 octombrie 2017)

Cuvinte-cheie: cromolitografie; reproducere de artă; pictură; Încoronarea de la Alba Iulia din 15 octombrie 1922; Regele Ferdinand, Regina Maria

Keywords: royal paintings, Queen Marie, King Ferdinand, painter, museal collection, Costin Petrescu